

УДК 368.02

В. Я. Кармазін

Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара, Україна

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ СТРАХОВОГО РИНКУ УКРАЇНИ

У статті розглянуто сучасний стан страхового ринку України. Виявлено проблеми та фактори впливу на розвиток страхової діяльності. Сформовано систему рекомендацій щодо усунення слабких сторін страхової діяльності в сучасних умовах господарювання.

Ключові слова: страховий ринок, страхова компанія, розвиток, non-life-страхування, life-страхування, страхові ризики.

В статье рассмотрено современное состояние страхового рынка Украины. Выявлены проблемы и факторы влияния на развитие страховой деятельности. Сформирована система рекомендаций относительно устранения слабых сторон страховой деятельности в современных условиях хозяйствования.

Ключевые слова: страховой рынок, страховая компания, развитие, non-life-страхование, life-страхование, страховые риски.

The article considers the contemporary condition of the insurance market of Ukraine. Problems and factors of influence on the development of insurance activity are highlighted. The system of recommendations with regard to the elimination of weaknesses of insurance activity in the modern economic environment is formulated.

Keywords: insurance market, insurance company, development, non-life-insurance, life-insurance, insurance risks.

Сучасний страховий ринок є потужним небанківським фінансовим сектором економіки, розвиток якого обумовлено його призначенням. Страхування надає впевненості в розвитку бізнесу, створює основу для нейтралізації наслідків дії тих чи інших небажаних випадків. Вітчизняний страховий ринок має невикористані резерви, його частка в загальноєвропейському обсязі страхових послуг займає лише 0,05 відсотка. В сучасних умовах господарювання необхідне постійне дослідження стану страхового ринку, виявлення основних проблем його розвитку та розробка тактичних і стратегічних напрямів їх вирішення. Актуальність даного дослідження обумовлена постійною необхідністю оцінки стану розвитку вітчизняного страхового ринку з метою своєчасного відстеження тенденцій та особливостей його функціонування в конкретних умовах господарювання.

Стан, проблеми та перспективи розвитку страхового ринку, його місце у фінансовій системі держави, особливості страхової діяльності досліджували як вітчизняні, так і закордонні вчені: В. Базилевич, О. Барановський, А. Бовкун [1], Л. Гутко [2], С. Осадець, Н. Внукова, М. Клапків [5], В. Козик [6], С. Козьменко, Г. Кравчук [7], С. Оксанич [9], В. Поворознюк [12], Н. Ткаченко [16], В. Фурман та ін. Але при цьому все одно актуальним залишається питання щодо визначення перспектив подальшого розвитку страхового ринку, страхової діяльності на підставі деталізованого дослідження тенденцій такого розвитку.

Метою статті є загальна оцінка тенденцій розвитку страхового ринку, визначення основних проблем у його розвитку, обґрунтування напрямів їх вирішення в сучасних умовах економічного розвитку. Об'єктом дослідження є економічні відносини, що виникають між суб'єктами страхового ринку. Предметом дослідження є теоретичні засади і методичне забезпечення функціонування страхового ринку.

Для ефективного розвитку страхового ринку необхідно постійно вдосконалювати існуючі механізми відносин із споживачами страхових послуг та інфраструктурою даного ринку. При цьому також необхідно враховувати низку чинників соціального, економічного, політичного характеру, які впливають на розвиток страхового ринку. Вітчизняний страховий ринок, інтегруючись у світовий економічний простір, за обсягом активів посідає лідируючу позицію серед інших сегментів ринку небанківських фінансових послуг (табл. 1).

Таблиця 1

Активи фінансових установ за 2011–2012 рр. [10]

Активи	2011 р.		2012 р.		Темпи приросту 2011/2012 рр.	
	млн грн	у %	млн грн	у %	відносні, %	абсолютні
Загальні активи	44451,6	100,0	61668,1	100,0	38,7	17 216,5
Страхові компанії	32213,0	72,5	41930,5	68,0	30,2	9 717,5

Чисельність страховиків на досліджуваному ринку поступово збільшується (табл. 2), але це не є свідченням поступального розвитку страхової галузі, окремі показники стану якої вказують на спад активності на ринку. Також далеко не всі страховики є активними учасниками відповідного ринку.

Таблиця 2

Кількість страхових компаній [10]

Кількість страхових компаній	На кінець кварталу		
	III кв. 2010	III кв. 2011	III кв. 2012
Загальна кількість	451	445	448
в т.ч. «non-Life»	381	380	384
в т.ч. «Life»	70	65	64

Якість надання страхових послуг залишається на низькому рівні, хоча поступово покращується. Негативним є те, що більшість страхових компаній зареєстровані тільки у кількох великих містах.

Із табл. 2 чітко простежується диспропорція між кількістю страховиків типу «Life» та компаній загального страхування («non-Life»). Причому у більшості розвинених країн спостерігається зворотна тенденція. В Україні рівень розвитку «Life» страхування є одним із найнижчих серед низки країн. Це, відповідно, є проблемою розвитку не тільки страхового, але й фінансового ринку держави. Оскільки компанії «Life» страхування є одними з основних постачальників довгострокових ресурсів на фінансовому ринку.

На досліджуваному ринку концентрація капіталу практично відбувається в межах кількох великих страхових компаній (табл. 3).

Із табл. 3 можна зробити висновок про наявність на вітчизняному ринку великої кількості схемних страховиків, а це свідчить про недоліки законодавчої бази у сфері регулювання страхового ринку. Усунення цих недоліків потребує вдосконалення податкового законодавства у страховій сфері (це зменшить схемні операції за страховими ризиками), регламентації процедури ліцензування перестраховиків та інформатизації їхньої діяльності, деталізованого визначення складу ризиків, страхування яких належить до валових витрат, посилення державного контролю за інвестиційною діяльністю страховиків, удосконалення інформаційного забезпечення обліку страхових операцій, сприяння розвитку страхового посередництва, посилення державного контролю за процесом формування технічних резервів страховиків та за їхньою перестраховальною діяльністю, усунення факторів, що обумовлюють непрозорість ринку, створення

національної системи рейтингування страховиків, підтримку державою низки видів страхування (медичне, пенсійне), оптимального обмеження діяльності іноземних страховиків на ринку з метою підвищення рівня економічної безпеки останнього тощо [2; 7; 15; 16].

Таблиця 3

Концентрація страхового ринку станом на 30.09.2012 р. [10]

Перші (Топ)	Страховання «Life»		Страховання «non-Life»	
	надходження премій (млн грн)	частка на ринку, %	надходження премій (млн грн)	частка на ринку, %
Топ 3	305,3	50,1	2157,0	14,5
Топ 10	507,8	83,3	4903,8	33,1
Топ 20	582,5	95,6	7621,4	51,4
Топ 50	609,6	100,0	11347,1	76,5
Топ 100	X	X	13587,8	91,7
Топ 200	X	X	14695,3	99,1
Всього на ринку	609,6	100,0	14825,1	100,0

На ринку також існують кептивні страховики, які входять до складу фінансово-промислової групи, холдингу або створені комерційним банком. Вони загрожують розвитку ринку, створюють закриті зони, обмежуючи доступ інших страховиків до страхування певного холдингу, фінансово-промислової групи чи банку.

Розглянемо розміри валових та чистих страхових премій і виплат як індикаторів стану розвитку страхового ринку (рис. 1).

Рис. 1. Динаміка страхових премій і виплат за 2010–2012 рр., млрд грн

На ринку спостерігається тенденція до зростання страхових премій. Динаміка структури валових страхових премій та чистих страхових премій відносно ВВП свідчить про певну стабільність розвитку страхування, але дані співвідношення є дуже низкими, порівняно з аналогічними світовими показниками. Валові страхові виплати також збільшуються відносно валових страхових платежів. При цьому розмір страхових платежів на душу населення є, порівняно з зарубіжними країнами, надто низьким. Це зумовлено високими страховими тарифами, складністю здійснення безпосередніх страхових виплат; вибірковістю страхування тощо.

Дослідивши структуру страхових премій, можна зазначити про нерозвиненість ключових видів страхування в Україні (медичного, страхування життя тощо) (рис. 2). При цьому, у розвинених країнах ці види страхування домінуючі.

Рис. 2. Структура чистих страхових премій за видами страхування за 2012 рік, %

Відносне зниження рівня конкурентоспроможності страховиків обумовлено низькою їхньою капіталізацією, що, у свою чергу, не дає їм можливості взяти на себе відповідальність за окремі страхові ризики. Це є негативним, оскільки обумовлює їхнє перестраховування за кордоном з відповідним відтоком грошових коштів країни.

На ринку зростає кількість страховиків з іноземним капіталом (табл. 4), що дозволяє, у свою чергу, використовувати світовий досвід страхування та пере-страхування, збільшувати інноваційні, якісні страхові продукти, зменшувати їхню вартість, порівняно з вітчизняними продуктами, підвищувати якість кадрового потенціалу страхової системи, підвищувати загальну капіталізацію ринку та його авторитет у світовому співтоваристві, сприяючи ефективному розвитку фінансового (страхового) ринку та поступово витіснити з ринку вітчизняні компанії (це погрожує економічній безпеці ринку) тощо.

Таблиця 4

Страховики з іноземним капіталом на вітчизняному страховому ринку [10; 11]

Країна походження	Іноземний страховик	Дочірній вітчизняний страховик
Австрія	Wiener Stadtische	СК «Юпітер»
		СК «Глобус»
	Grazer Wechselseitige (Gra We)	СК «Ірава Україна»
		WSV
Італія	Generali Group	СК «Ірант-Авто»
		СК «Ірант-Лайф»
Німеччина	ERGO	СК «ЮТИКО»
Нідерланди	Fortis	СК «Еталон – Життя»
Польща	PZU	PZU Україна
США	AIG	ALICO – AIG Life
Росія	ИНГОССТРАХ	СК «ИНГО Україна»
		СК «ПРОСТО-страхування»
		СК «ПРОСТО-страхування. Життя і смерті»
	РОСНО – Allians	СК «Allians РОСНО – Україна»
	Росгосстрах	СК «РОСНО – Україна»
	Росгосстрах	СК «Провідна»
Франція	BNP ParibasGroup	СК «Український страховий альянс»

Позитивним є збільшення активів, капіталізації страхових компаній, збільшення обсягів страхування життя (табл. 6). Негативною тенденцією є випереджаючі темпи зростання страхових виплат над страховими преміями.

Проблемами розвитку вітчизняного страхового ринку, що обумовлені кризовими явищами в економіці, є зменшення попиту на окремі страхові послуги, погіршення фінансово-економічного стану суб'єктів ринку та штучне зниження їхньої платоспроможності. Внаслідок цих проблем зменшуються активи страховиків, зростає ймовірність їхнього банкрутства тощо [9; 12]. Також проблемою розвитку ринку є недостатньо розвинена його інфраструктура (в розвинених країнах світу відповідний рівень розвитку ринкової інфраструктури у декілька разів перевищує вітчизняний).

Проблемами розвитку вітчизняного страхового ринку, що обумовлені посткризовими явищами в економіці, є зменшення попиту на окремі страхові послуги, погіршення фінансово-економічного стану суб'єктів ринку та штучне зниження їхньої платоспроможності. Внаслідок цих проблем зменшуються активи страховиків, зростає ймовірність їхнього банкрутства тощо [9; 12].

Таблиця 6

Валові надходження страхових платежів до вітчизняних страховиків, тис. грн.

Показник	Рік						
	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Всього з усіх видів страхування	12853	13830	18008	24008	20442	23081	22693
Види страхування інші, ніж страхування життя	12532	13379	17224	22913	19614	22175	21347
Страхування життя	321,3	450,8	783,9	1095,5	827,3	906,5	1346,4
Іншою вагою страхування життя, %	2,50	3,26	4,35	4,56	4,05	3,93	5,93
Іншою вагою страхування іншого, ніж страхування життя, %	97,50	96,74	95,65	95,44	95,9	96,07	94,07

Також проблемою розвитку ринку є недостатньо розвинена його інфраструктура (в розвинених країнах світу відповідний рівень розвитку ринкової інфраструктури у декілька разів перевищує вітчизняний). Суттєвою проблемою є також високий рівень перестраховання, що спричинено низьким рівнем капіталізації страховиків, які, у свою чергу, не можуть взяти на себе відповідальність за великі ризики (це призводить до страхування їхньої частини за кордоном, відтоку грошових коштів із країни). Проблемою страхового ринку є відсутність єдиної державної політики у сфері страхування (в тому числі обов'язкового), а це, звісно, перешкоджає ефективному його розвитку [2; 7].

До інших актуальних проблем розвитку страхового ринку можна віднести: невеликий розмір уставного фонду, який сплачують новостворені страхові компанії; невідповідність окремим нормам розміщення страховиками коштів страхових резервів; низька фінансова надійність страховиків; недостатні обсяги капіталізації, низька ліквідність активів страховиків; відмінна від інших суб'єктів ведення бізнесу система оподаткування; невизначений механізм передавання активів одного страховика іншому; недостатній контроль та регулювання перестрахових операцій; слабка розвиненість окремих сегментів страхування, характерних для розвинених країн; низький рівень актуарної практики; велика кількість страховиків (у тому числі схемних та кептивних) на фоні значної олігополізації ринку; шахрайство та махінації страховиків; низький рівень довіри населення до страховиків; неефективність основного регулятора страхового ринку тощо. Частими є випадки шахрайства страховиків (діяльність без ліцензії, фіктивні

страхові поліси, перешкоджання отриманню страхувальником виплати у разі настання страхової події) [3; 6; 15; 16].

Вирішення проблем розвитку вітчизняного страхового ринку дозволить досягти високого рівня конкурентоспроможності його учасників.

Базовою передумовою розвитку страхового бізнесу є відродження та поступове посилення довіри населення до страхування за рахунок впровадження інноваційних фінансових (страхових) послуг, інформування про стан ринку та рівень державного нагляду за ним тощо. Також зазначимо, що вдосконалення інформатизації страхової системи приведе до посилення контролю за фінансовими потоками страховиків, забезпечить відкритість страхових (перестраховальних) операцій, формування технічних резервів. Стратегія розвитку вітчизняного страхового ринку передбачає зміцнення його економічної безпеки; розвиток ключових видів страхування; стимулювання діяльності страховиків (основної, інвестиційної); розвиток системи страхового посередництва; подальшу інтеграцію до світового фінансового простору.

Альтернативами залучення іноземних інвестицій у вітчизняний страховий бізнес, що забезпечать подальший розвиток страхування, виступають: державне регулювання інвестиційних потоків, купівля технологій ведення бізнесу у зарубіжних страховиків, створення стратегічних альянсів із вітчизняних та іноземних страховиків, участь вітчизняних страховиків у міжнародних проектах, співпраця з іноземними перестраховальниками, вихід вітчизняних страховиків на міжнародний ринок [3; 16]. Стабільний розвиток суб'єктів страхового ринку забезпечить ефективний фінансовий (страховий) менеджмент, ефективну систему маркетингу, якісне формування страхових портфелів та спеціальні перестраховальні технології.

Перспективними напрямками розвитку страхового бізнесу є: підвищення добробуту фізичних осіб, доходів суб'єктів підприємництва, забезпечення попиту на страхові послуги, формування сприятливого для страхування податкового середовища, інвестиційного клімату, вдосконалення законодавчої бази у страховій сфері, розвиток страхової культури, доведення економічної необхідності страхування, формування сприятливого іміджу страхування з боку суб'єктів економічної системи, оцінка та планування страхової діяльності, розробка стратегій її розвитку, залучення інвесторів на вітчизняний страховий ринок, підвищення прозорості страхового ринку тощо.

Таким чином, сучасні тенденції вітчизняного страхового ринку відображають інституціональну парадигму сучасної економічної системи. На розвиток ринку впливають економічні, політичні, етичні, соціальні та інші чинники. У ході аналізу тенденцій розвитку вітчизняного страхового ринку за 2010–2012 рр. виявлено незначну активізацію страхової галузі, але темпи приросту незначні, тобто страховий сектор майже не відновлюється. Незважаючи на зростання кількості страховиків, обсягу страхових операцій, підвищення рівня капіталізації страхових компаній, збільшення розмірів виплат страховиків, міжнародне визнання ринку та активізацію іноземних інвесторів, проблемними сторонами розвитку вітчизняного страхового ринку є: відсутність механізмів захисту економічних інтересів суб'єктів страхової системи; недосконалість законодавчої бази; низька ефективність діяльності (основної, інвестиційної) страховиків; відсутність довіри населення до страховиків; низька прибутковість окремих видів страхування; нестача кваліфікованих кадрів у страховій сфері; непрозорість страхового ринку; підвищена вартість страхових послуг; недостатній рівень державного регулювання; неефективна маркетингова діяльність на ринку; відсутність довгостро-

кової стратегії розвитку суб'єктів ринку. Проаналізувавши основні проблеми вітчизняного страхового ринку, можна визначити такі кроки щодо забезпечення його поступального розвитку: підвищити капіталізацію страховиків, зменшивши їхню кількість; розвивати ринкову інфраструктуру; підвищити прозорість ринку, створюючи бюро страхових історій; підвищити рівень довіри населення до страховиків за рахунок ефективної маркетингової діяльності; покращити законодавство у сфері податків, страхування та підвищити ефективність діяльності державних регуляторних органів страхової системи.

Бібліографічні посилання

1. **Бовкун А.** Страхування фінансових ризиків втрачає свою «схематичність» / А. Бовкун // Галицькі контракти. – 2011. – № 32. – С. 16–17.
2. **Гутко Л. М.** Страховий ринок України: стан, проблеми розвитку та шляхи їх вирішення / Л. М. Гутко // Економіка. Фінанси. Право. – 2012. – № 7. – С. 19–24.
3. **Журавка О. С.** Вплив іноземного капіталу на розвиток страхового ринку України / О. С. Журавка // Наука й економіка. – 2011. – № 1. – С. 277–285.
4. Інформація про стан і розвиток страхового ринку України. Річні звіти Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг. [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://www.dfp.gov.ua/734.html>
5. **Клапків М. С.** Зарубіжна практика застосування теорії ризику в страховому підприємстві / М. С. Клапків, І. С. Ткаченко // Фінанси України. – 2007. – № 11. – С. 103–111.
6. **Козик В. В.** Розвиток страхового ринку України в контексті міжнародної інтеграції / В. В. Козик, А. В. Кравець, О. Б. Іванова // Вісник економічної науки. – 2012. – № 2. – С. 66–70.
7. **Кравчук Г. В.** Перспективи розвитку страхового ринку України після фінансової кризи / Г. В. Кравчук // Проблеми та перспективи розвитку банківської системи України. – 2009. – № 27. – С. 178–184.
8. **Крейдич М. І.** Інвестиційна діяльність страхових компаній / М. І. Крейдич // Фондовый рынок. – 2007. – № 48. – С. 18–21.
9. **Оксанич С.** Професійне управління активами страхових компаній: проблеми та перспективи / С. Оксанич // Страхова справа. – 2007. – № 2. – С. 67–69.
10. Офіційний сайт Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.dfp.gov.ua>
11. Офіційний сайт Ліги страхових організацій України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.uainsur.com>
12. **Поворозник В. О.** Активізація інвестиційної діяльності страхових компаній в умовах економічної кризи / В. О. Поворозник // Стратегічні пріоритети. – 2009. – №3 (12). – С. 165–171.
13. Про страхування. Закон України 07.03.1996 № 85/96-ВР. [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://www.zakon2.rada.gov.ua/>
14. **Сорока Л. Ю.** Інвестиційна політика компаній із страхування життя / Л. Ю. Сорока // Страхова справа. – 2006. – № 1. – С. 39–41.
15. **Теребус О. М.** Проблеми розвитку страхового ринку в умовах фінансової кризи / О. М. Теребус // Інноваційна економіка. – 2010. – №17. – С. 208–212.
16. **Ткаченко Н. В.** Вплив іноземного капіталу на розвиток страхової системи України / Н. В. Ткаченко // Фінанси України. – 2011. – № 6. – С. 115–121.
17. Insurance 2012. Research Report [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://www.thecityuk.com/research/our-work/reports-list/insurance-2012/>
18. World Insurance in 2011. Swiss Reinsurance Company [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://www.swissre.com/sigma/>

Надійшла до редколегії 21.10.2013